§3. Ежелгі Қосөзен мәдениеті

1. Гильгамеш туралы дастан.
2. Сына жазу.
3. Өнері.
4. Аспалы бақ.
5. Діни түсініктер.

Скульптура правителя
шумерского города Лагаш
Оттиск шумерской печати
Украшение музыкального инструмента из города Ура
Глиняная клинописная табличка
ЧЕРНОЕ МОРЕ
КАСПИЙСКОЕ МОРЕ
ХЕТТСКОЕ ЦАРСТВО
ХАТТУСА
Малая Азия
ХУРРИТЫ
ЛУВИЙЦЫ
МИТАННИ
Харран
Каркемиш
Эбла
Угарит
о. Кипр
Родос
Библ
Сидон
Тир
Иерусалим
МЕРТВОЕ МОРЕ
ХАНААН
МЕМФИС
ЕГИПЕТ
Ниневия
АШШУР
Мари
Аккад
Сиппар
ВАВИЛОН
Киш
Ниппур
Исин
Шуруппак
Умма
Урук
Лагаш
Ларса
Ур
Эриду
СУЗЫ
ЭЛАМ
КАСПИИ
Иранское нагорье
оз. Ван
оз. Урмия
1. Перечислите и покажи
древнейшие города Юж
2. На территории каких
Междуречья возникли
Когда это произошло?
3. Какие земли входили в
царства при Хаммурап
4. С какими врагами при
жителям Междуречья

горы Армянский Тавр
КАСПИЙСКОЕ МОРЕ
оз. Урмия
Ниневия
горы Загрос
Ашшур
АССИРИЯ
АККАД
ВАВИЛОНИЯ
Мари
р. Евфрат
ЭЛАМ
Сузы
р. Тигр
Вавилон
Ниппур
ШУМЕР
Урук
Лагаш
Ур
Сирийская пустыня
Персидский залив

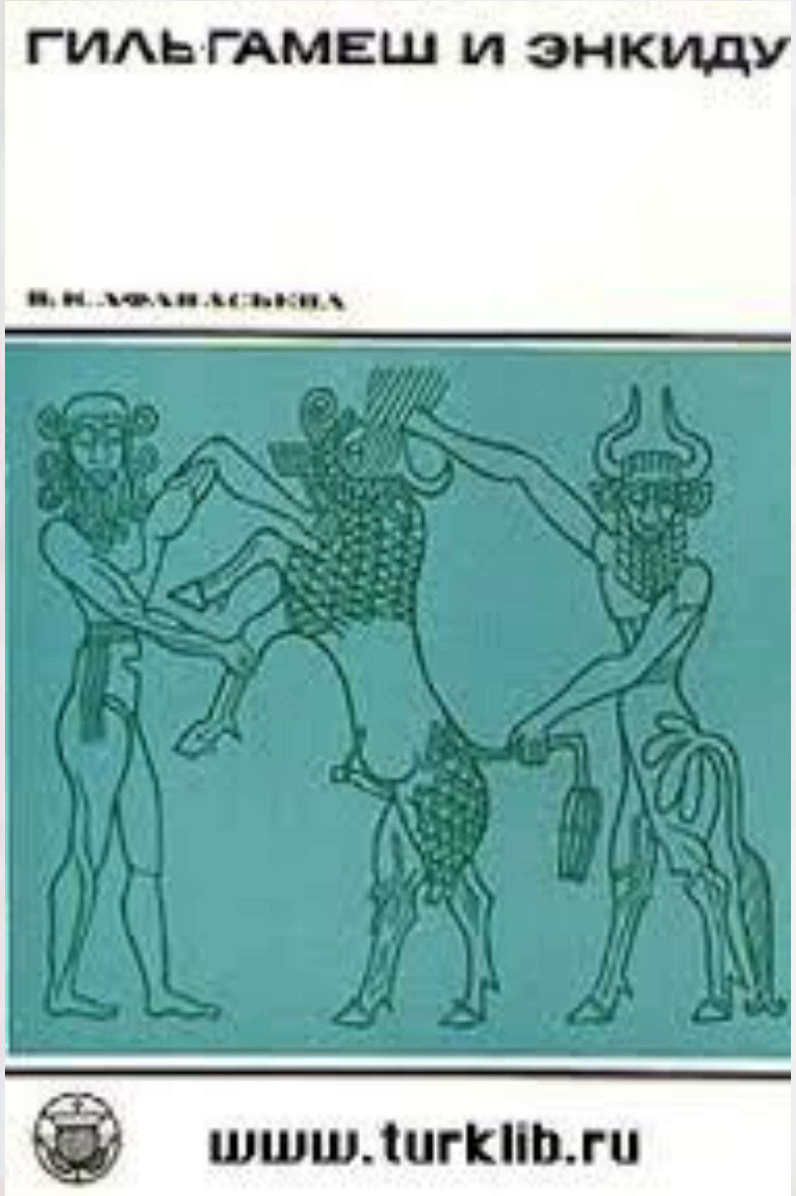

Қосөзенде алғашқы әдеби жанрдағы шығармалар діни түсініктермен байланысты болды. Солардың бірі әйгілі – *“Гильгамеш туралы дастан”.*

Гильгамеш қолына арыстанның баласын ұстап тұр. Шамамен б.з. д.721-705 жж. Саргона II сарайынан. Хранится в Лувре, Париж, Франция

Өте ертеде Қосөзеннің оңтүстігінде бір қалада Гильгамеш атты құдіретті патша болыпты. Ол дәуірде Энкиду есімді алып адам орманда өмір сүрген екен. Гильгамаш пен Энкиду кездесіп қалып, екі мықты жекпе-жекке шығады. Екеуі ұзақ шайқасады. Бірақ бірін-бірі жеңе алмайды. Ақыры екеуі мәңгілік дос болуға серттеседі.

Өзіне-өзі қатты сеніп қалған Гильгамеш тіпті құдайды да тыңдамайды. Оның айтқанын орындамайды. Бұған ашуланған құдай оның досы Энкидуге ауру жібереді. Энкиду қайтыс болады. Өзінің сенімді досынан айырылған Гильгамеш қатты қайғырады.

2.Сына жазуы

Дүниедегі ең ежелгі жазу жүйесі Қосөзенде қалыптасты.

Шумерский	Знак	Аккадский перевод	Значение
и л ь-а р		ти-иль-па-ну	бросание палки
т а-а л ь	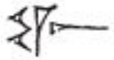	ру-уп-шум	ширина
н а-г а		э-си-тум	ступка
г а-а з		па-ха-су-ум	разбить вдребезги
-»-		да-а-ку-ум	убить
н и н-д а		ми-и-рум	бык
-»-		па-ар-си-ик-тум	мера
-»-		ит-ту-у-ум	«носик» сеялки

Олардың алғашқы жазуы сурет арқылы жазу болды. Біртіндеп суретті толық салудың орнына әр нәрсенің ерекше белгілерін салу арқылы жазу қалыптасты.

Осылайша суреттердің орнына сурет таңбаларын бедерлеп жазу пайда болды.

Кейін бір сөзді нақты таңбамен жазып оларды түзу сызық түрінде жазды.

Шумерлік әріп

Шумерлік жазу

Әріптерді үшкір таяқшамен жұмсақ балшыққа батыру арқылы жазатын. Жазылған әріптер кепкен соң сынаның орнындай болып қалатын. Сондықтан сына жазу аталды.

Археологтар сына жазу жүйесін зерттей отырып, *ежелгі әдеби шығармаларды, заңдарды, жылнамаларды* оқыды.

Шумерліктер жазуын кейін бүкіл Қосөзен үйренді.

шумер → урарту → сирия → финикия → гректер

Қазіргі өздерің жазып жүрген кириллица әрпі грек жазуынан пайда болған

Қарап отырсаңдар, сонау б.з.б. ІУ мыңжылдықта негізделген шумерлік жазу әр түрлі өзгерістерге түсе отырып, бүгінге дейін жеткен.

3. Өнері

- сурет
- сәулет
- мүсін

Штандарт
из Ура
(III тыс. до н. э.)

Оң қолдарына ұзын найза, сол қолдарына қалқан ұстаған жауынгерлер шеруі келеді. Қалқандарының үлкендігі сондай, тек бастары мен аяқтары ғана көрінеді. Бастарына дулыға тәріздес бас киім киген. Аяқтарының астына өлген жауларын таптап кетіп барады. Алддарында жеңіске бастап бара жатқан құдіретті патшаның өзі. Олар жауды жайпап, жеңіп барады.

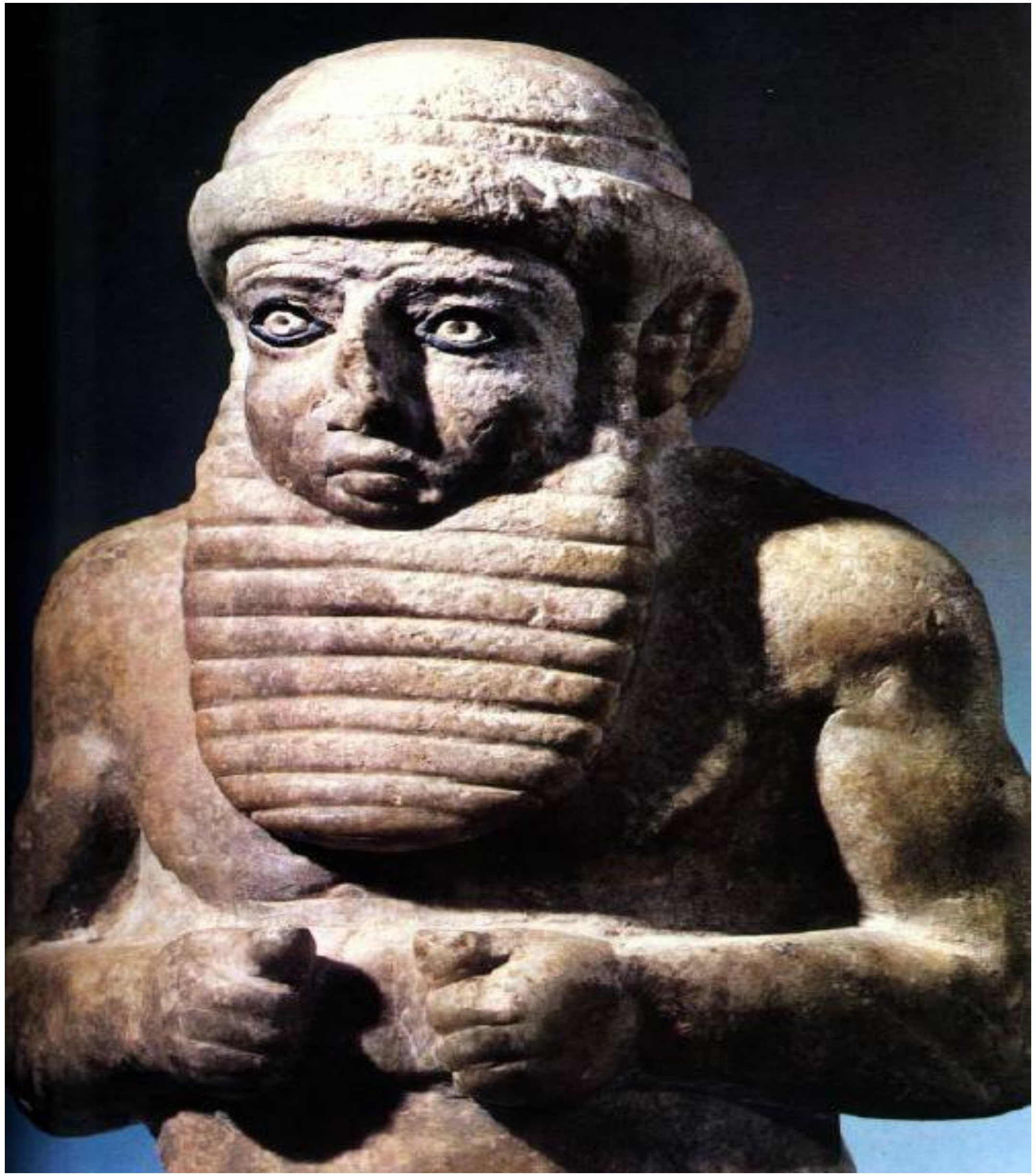
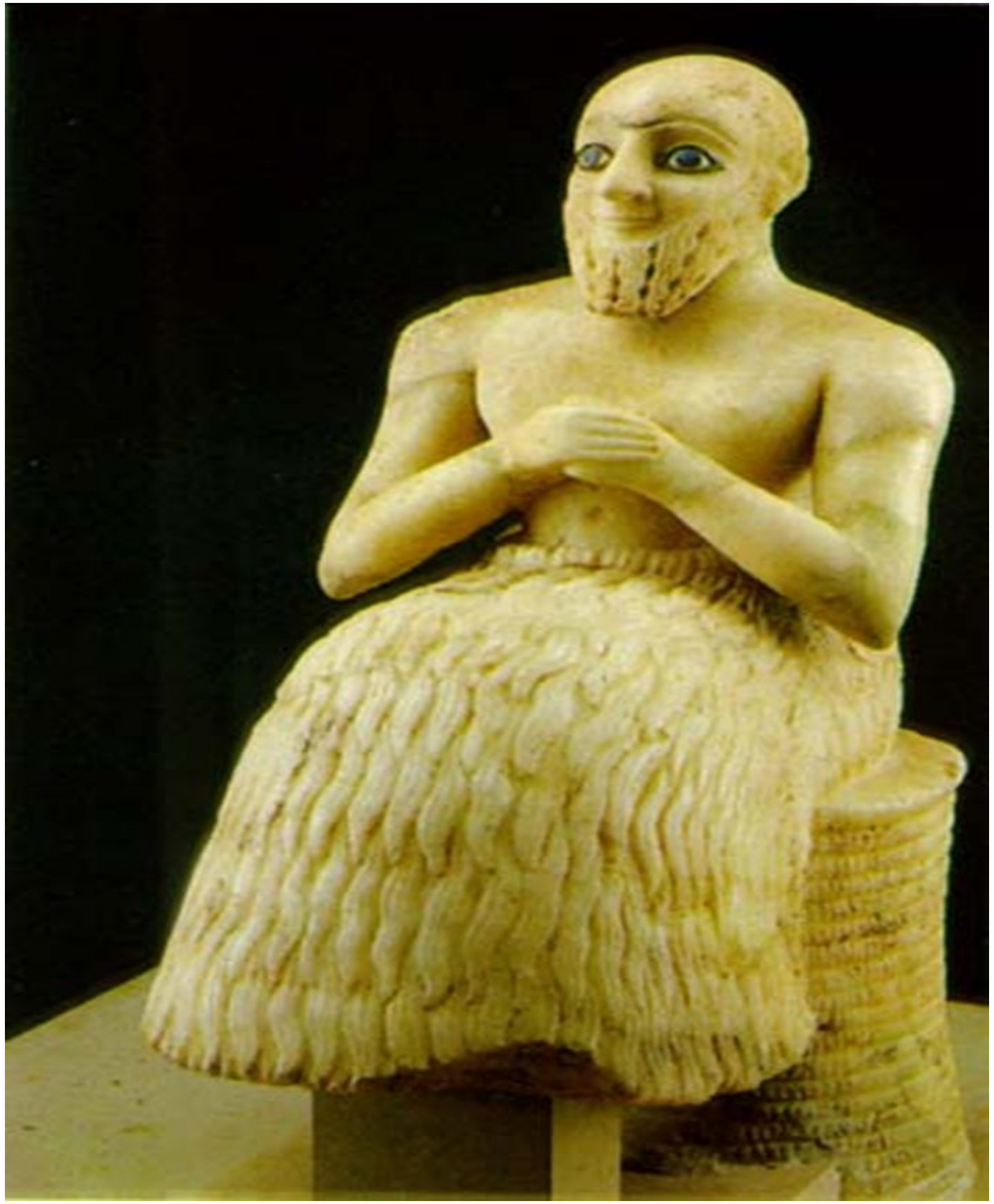

*** Мүсіндер де өзінің терең мазмұны мен тылсым бейнесі арқылы көз тартады. Екі қолын кеудесіне қойған адамдар мүсіні көптеп кездеседі. Бұлайша бейнелеу тек бағыныштылық пен табынушылықты ғана білдіріп қоймаса керек.**

*** Бет пішіні маска тәрізді болып көрінеді. Оны ерекшелеп тұратын ең алдымен көздері.**

*** Таңырқай қарап қатып қалғандай немесе сабырлы да қуақы көздерімен басқалар байқамаған нәрсені көріп тұрғандай сезіледі. Қарсы алдында тас мүсін емес, бейне бір тірі адам тұрғандай, тасқа жан біткендей сезіледі.**

Архитектура

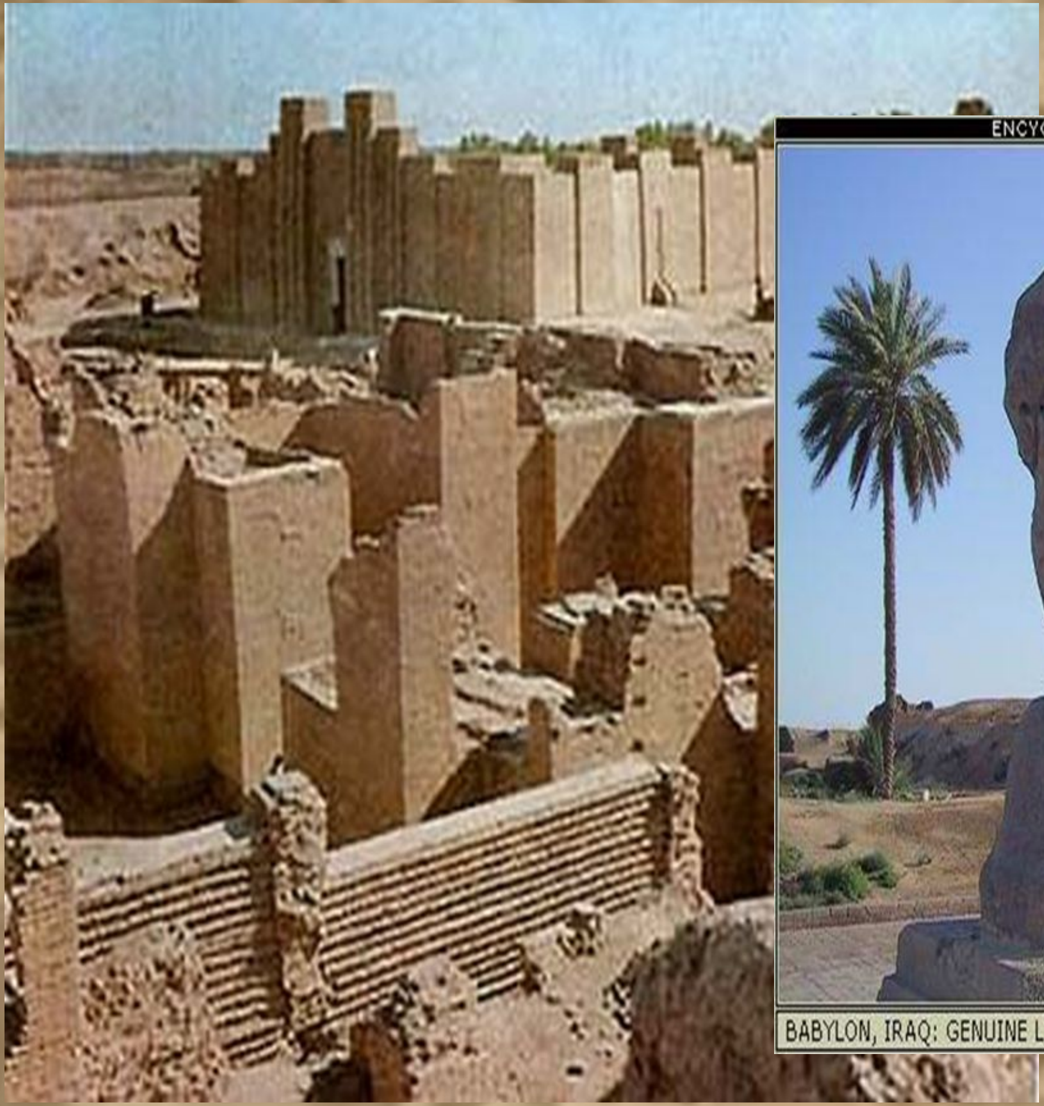

ENCYCLOPAEDIA OF THE ORIENT

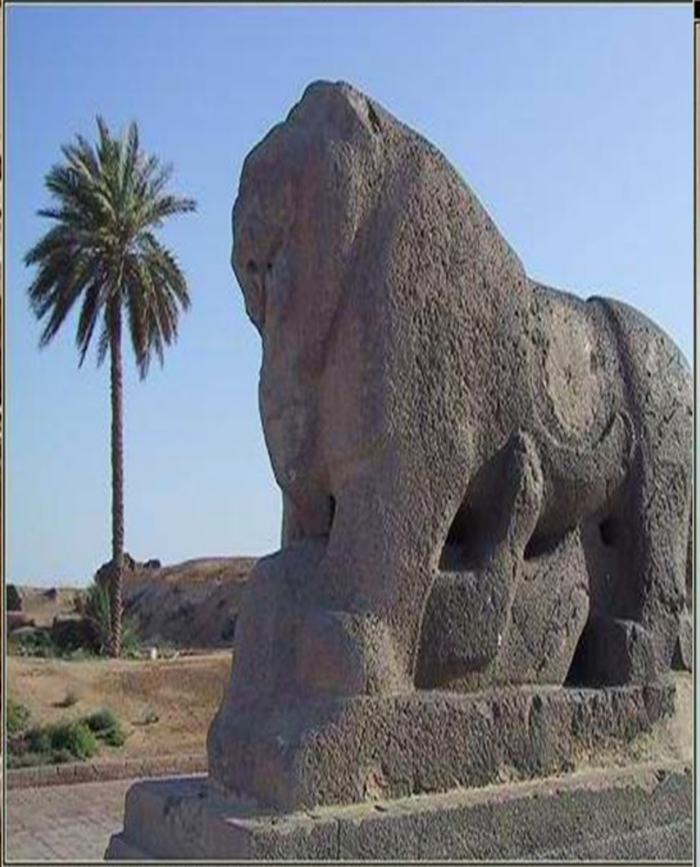

BABYLON, IRAQ: GENUINE LION (about 2,5 metres long)

ENCYCLOPAEDIA OF THE ORIENT

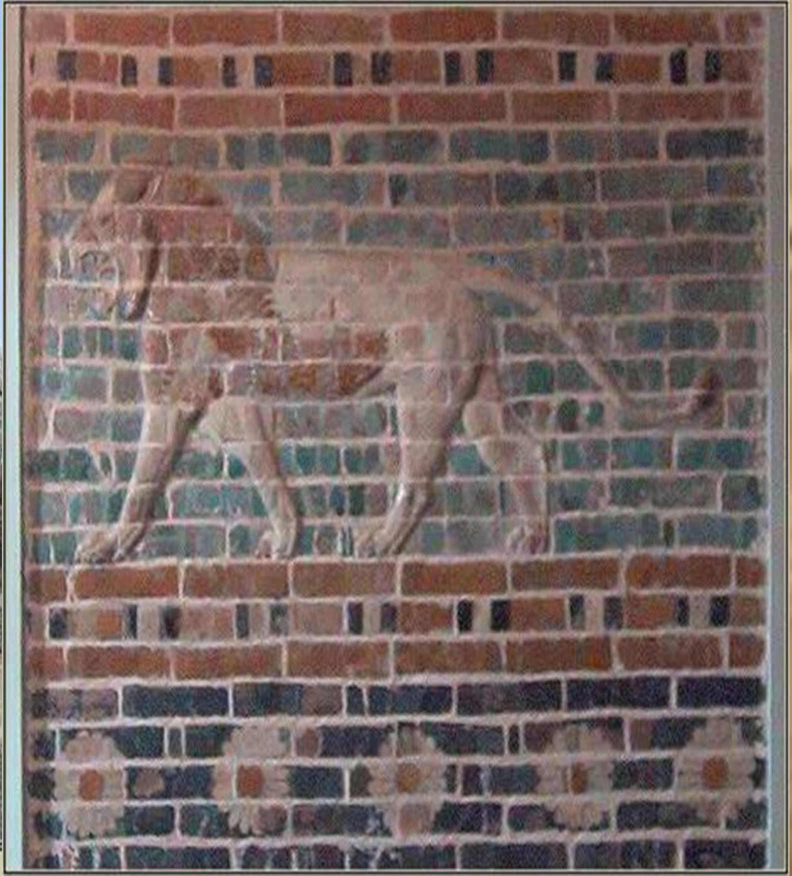

BABYLON, IRAQ: GENUINE WALL DECORATION IN ORIGINAL DECOR

ENCYCLOPAEDIA OF THE ORIENT

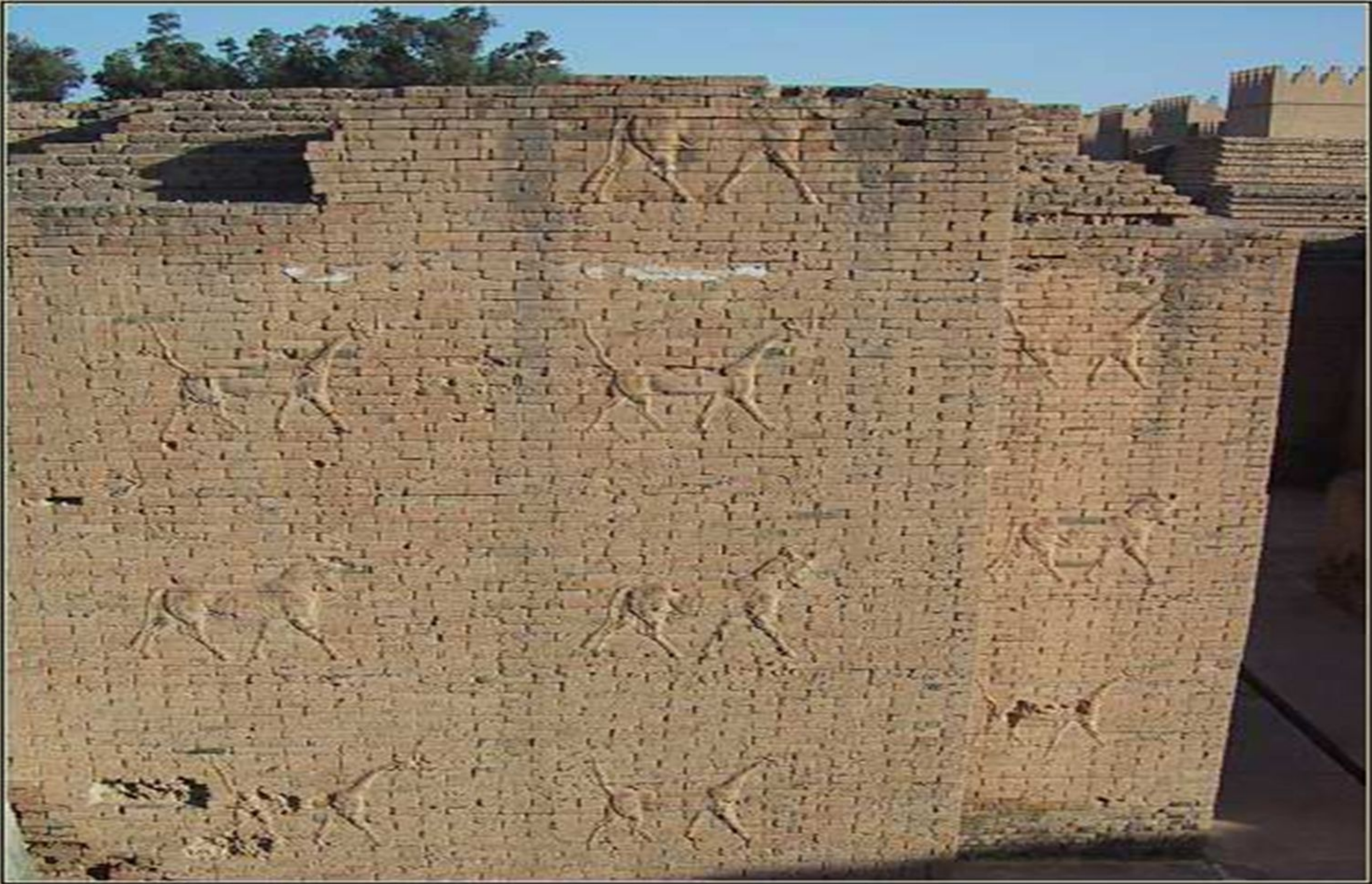

BABYLON, IRAQ: ONE OF THE BEST PRESERVED IN-SITU DECORATED WALLS

Асапалы бақ

Вавилонның қуатты билеушілерінің бірі Навуходоносор әйеліне арнап салдырған

ание

Гректердің айтуынша Вавилонмен жауласып жүрген Ассирия патшайымына арнаған деген дерек бар.

Құдайлар

Қосөзеннің – Тигр мен Евфраттың тасуы немесе суының азаюы осы Таммузға байланысты. Оған сиынып, жалбарынып отыру керек. Сонда біздің егістігімізді су алып кетпейді. Егістік пен бақшамыздан жақсы өнім алуға көмектеседі деп ойлаған.

Су құдайы Таммуз

Шумерліктер түннен кейін күн шығады деп ойлады. Сондықтан Күн құдайы *Шамаш* Ай құдайы *Синнің* баласы деп ойлады.

Таммуз	Су құдайы
Шамаш	Күн құдайы
Син	Ай құдайы
Мардук құдай	Вавилон қамқоршысы
Тиамат	мұхит құдайы

Құдай жолына құрбандықтар шалынды.

Оларға арнап сәулетті храмдар салынды.

Абыздар храмдарда қызмет етті. Олар:

Құдайлардың құрметіне салтанатты мейрамдар ұйымдастырды

Патшаларды құдайдың ұлы, жердегі сенімді өкілі деп жариялады

Патшаларға сөзсіз мойынсұнуды, бағынуды уағыздады

САБАҚТЫ БЕКІТУ СҰРАҚТАРЫ:

1. Қосөзеннің әйгілі аңызын ата.
2. Дастанда кімдер туралы баяндалған?
3. «Сына жазу» деген не?
4. Мүсіндердің ерекшеліктері туралы не айтасыңдар?
5. Қазіргі кириллица қандай жазудың негізінде пайда болды?
6. Аспалы бақ туралы айтыңдар?
7. Қосөзенде қандай құдайлар болған?
8. Өнері туралы не айтуға болады.
9. Абздар қандай қызмет атқарды?
10. Құдайлардың құрметіне арнап не салды?